

סימן צה סעיף ד – שיעור

שאלה ויזרע יצחק עמ' שכב: הקונה בית מאדם שאינו שומר מצוות וכיור אחד בביתו האם מחוייב להחליפו?

תשובה: לכאורה הדבר תלוי במחלוקת הנ"ל: לרמ"א (צה, ג) אין כוח העירווי לאסור הכיור אם כסברת החו"ד שעירווי המזדחל אינו מבשל ולכן אינו מפליט ומבליע כאחד, ואם כסברת הש"ך הפמ"ג שאף שעירווי המזדחל מבשל מ"מ אינו מפליט ומבליע בכלים קשים כך שגם אם היה בכיור אוכל טרף ועירה מים חמים עליו אין בכוח העירווי להפליט טעם הטרף לתוך הכיור ולאסור אותו.

אבל רוב האחרונים פסקו כהגהות שערי דורה והוא התרומת הדשן שהובא בסימן צב, ז שעירווי המזדחל אוסר כ"ק ככל עירווי מכ"ר והם הרש"ל, הט"ז, הש"ך, פרי"ח, כו"פ ואם כן יש לדון לאסור הכיור.

ויתכן לומר דכיון שעתה הכיור אב"י אזלינן לדעת מרן אחר רוב תשמישו שהוא בצונן ובזה לא גזרו אב"י אטו ב"י (שו"ע תנא ומ"ב שם). ועוד י"ל שמן הסתם יש דברים פוגמים בכיור ודעת מרן בסעיף ד שבזה אין כוח בלוע האיסור לאסור כיון שנפגם. ועיין באג"מ שהש"ך מודה לרמ"א בעירווי הנפסק שזה המצב בכיור. וגם אם נאמר שלא כפירושו מ"מ יש לצרף דעת הרמ"א לסניף. ובילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג עמ' תעז) הביא צדדים נוספים להקל:

- נזהרים לא לערות מים חמים על הכלים אלא מוזגים אותם צוננים.
 - ואף שלפעמים קורה שעירווי מים חמים מאוד על הכלים שיש בהם ממשות איסור, הולכים בכלים אחר רוב בליעתו וכאן הכיור בולע בד"כ בפושרים או צוננים.
 - גם יש לדון אם עירווי מים חמים מהבویلר נחשב כעירווי מכ"ר או כעירווי מכ"ש. שהרי יש צינורות מהבویلר לברז שניתן להחשיבם ככ"ש שהרי אין בהם גוף חימום כמו בדוד עצמו של הבویلר. אמנם יש סוברים שכיון שהצינורות מחוברים לכ"ר דינם ככ"ר. אבל כיון שיש מרחק רב בין הברז לבویلר (לפחות 4 אמות) א"א להחשיב את סוף הצנרת ככ"ר. ואולי יש לדון את זרימת המים בצנרת לערווי מכ"ר המזדחל שנחלקו בדבר הראשונים והאחרונים. ויש לחלק ששם החלב זורם על הקרקע שאינה מחוברת לכלי ראשון משא"כ כאן שהצנרת מחוברת לכ"ר וזה חמור יותר.
 - ועוד שיש לצרף את הראשונים הסוברים שעירווי כ"ר ככ"ש (רשב"ם, רמב"ן, הרא"ה)
 - ועוד שלהדחת כלים משתמשים במי סבון הפוגמים וכדעת מרן בסימן צה, ד.
- לסיכום:** נראה שכיון שיש אומרים שהכיור לא נאסר כלל, ואף אם נאמר שהכיור נאסר, הוא נאסר כ"ק ולא יותר. ויועיל לו הגעלה ע"י עירווי מכ"ר גם אם הוא כלי חרס שבלע איסור ממש כיון שאינו בן יומו יש לסמוך על המקילים בכלי חרס שבלע בעירווי ואינו בן

יומו שתועיל לו הגעלה ע"י עירו (לבדוק מקור) שבשעת הדחק כיון שאב"י נחשב התירא בלע וכבולעו כך פולטו. ועוד שהולכים אחר רוב תשמישו שהוא בצונן ואף בכ"ח שלא צריך אפילו הגעלה.

ושם בילקוט יוסף מתיר להדיח כלים בזה אחר זה כמו האגרות משה.
וכן זה מה שעשיתי בביתי: הגעלתי את הכיור לאחר נקיון יסודי וכמובן שלא היה ב"י.
ואני משתמש בו בזה אחר זה.

התהליך כולל מספר שלבים:

בשלב הראשון, שטיפה ראשונית עם מים בלבד, להסרת לכלוך גס כמו שאריות מזון קטנות ונוזלים. **המים החמים מותזים דרך ממטרות המפזרות סילוני מים בלחץ על הכלים**. סילוני המים מסירים חלק מהלכלוך. בתום שלב זה נותרים כלים שעליהם שאריות שומן ולכלוך שלא הוסרו במים.

בשלב שני מתחילה שטיפה עם חומרי ניקוי, להסרת כתמים עקשניים כמו שאריות קפה ותה, קורנפלקס שנדבק, ושאריות שומן. החומר הפעיל מתמוסס במים ומותז על הכלים בלחץ חזק, בכל התזה מוסרת שכבת לכלוך עד שהכלים נקיים לגמרי. **בתום השלב מתנקזים המים המלוכלכים דרך הצנרת והכלים מוכנים לשטיפה אחרונה ולייבוש**.

בשלב השלישי נשטפות שאריות חומרי הניקוי וחומר פעיל נוסף משתחרר, חומר להסרת אבנית והברקה, החומר מונע שקיעת מינרלים שגורמים לכתמים לבנים על הכלים.

השלב רביעי והאחרון הוא ייבוש הכלים, אויר חם מוזן לחלל המדיח ומאדה את טיפות המים שנותרו על הכלים, בתום הייבוש הכלים נקיים ומבריקים.

אם נתנו אפר במים

סימן זה סעיף ד: יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שביורה קודם שהניחו הקדירות בתוכה, אף על פי שהשומן דבוק בהן, מותר, דעל ידי האפר הוא נותן טעם לפגם.

ש"ך כא: דין זה לא נמצא בשום פוסק ולא שום א' מהאחרונים הזכירוהו גם בב"י לא הזכירו, ואדרבה משמע מדברי

הפוסקים דאין שום תקנה להגעיל כלי בן יומו אם לא שיש במים ס' נגד הכלי, והכי מוכח נמי ממ"ש התוס' פג"ה (דף ק' סוף ד"ה בשקדם) והרא"ש לשם, דלפי ר' אפרים דאמר דלא אמרינן חנ"נ רק בבשר בחלב ניחא מה שצותה התורה להגעיל כלי מדין ב"י, **והיאך יכשירו יורה גדולה והלא אין במים ס' כנגדו והמים נאסרים כו'**, ולפירושו ניחא כי לא נעשו המים כולן נבילה, ומעט

איסור הנפלט מן היורה חוזר ונבלע בתוכו ומגעילו שנית, ואותו מעט איסור בטל בס' במים עכ"ל, ואם איתא הלא התורה לא באה ללמוד אלא להגעיל כל חד כדיניה, ואי משום שהמים יאסרו הא איכא תקנתא דאפר וצ"ע.

נפח היורה הוא 20 סמק. נפח המים 400 סמק. נכנסים ה 20 סמ"ק ל 400 סמ"ק. האיסור שבמים מתערב במים וחוזר לקדרה באופן יחסי ומתבטלים ב פי 20. נבלעים 20 סמק שיש בהם 5% של איסור דהיינו 1 סמ"ק. ודי להגעיל אותם בכלי עם מים חדשים שיש בו 60 סמק מים.

ט"ז טו : דעל ידי האפר הוא נ"ט לפגם. ולפי זה אין איסור אם נפל בורית שקורין זיי"ף העשוי מחלב לתוך תבשיל, שהרי הבורית יש בו אפר כשעושין אותו מחלב, וצ"ע הוראה זו, דלעיל סי' פ"ז (ו) כי רמ"א דהכלי שעושין בו מים לחפיפת הראש, אין לשמש בו, דעושין אותה מאפר שעל הכירה ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב עכ"ל, וכיון דנ"ט לפגם אין שם האיסור בשר בחלב לגמרי, ועוד מצאתי בדברי רש"ל פרק כ"ה (צ"ד) וז"ל, ומצאתי בשם מהרי"ל שפעם אחת בא תינוק ואמר שנפל חתיכה של בורית העשוי מחלב לתוך הקדירה, ואמר שאין להאמין לתינוק עכ"ל, משמע דבודאי נפל אוסר הבורית, והא בורית עשויה מאפר עם חלב ונותן טעם לפגם הוא, וצ"ע למעשה.

3 תירוצים למרן : א. חכם צבי ופר"ח, ב. צמח צדק ומזרח שמש, ג. חתם סופר ופ"ת :

1. שו"ת חכם צבי סימן קא : בדין מים שיש בהם אפר, אי מיקרו טעם לפגם להתיר כלי בשר

וחלב שהודחו בהם יחד ויש בהם ממשות מן המאכל.

תשובה : בש"ך סי' צ"ה הק' על הרב בש"ע שפסק דמים שיש בהם אפר מיקרי נוטלפ"ג, מהא דהק' התוס' פי גיה"נ למאן דס"ל בכל האסורין חני"נ א"כ האיך הגעילו כלי מדין שהם בני יומן במים, שהרי א"א למים שיהיו ס' כנגד הכלי, ואי ס"ד דאפר פוגם המים, מאי קושיא דילמא במי אפר הגעילום שהטעם הנפלט בהם הוא פגום ואף שחוזר ונבלע בכלי אינו אוסרו, והניח בצ"ע. ואני תמה עליו ז"ל מה זו קו', וכי ליכא מידי בעלמא דמצי למיפגם מי ההגעלה אליבא דכ"ע, והלא איכא לענה וראש ומירתא דכופי' וכיו"ב רבים פוגמים בודאי, ונימא דבהם הגעילום, אלא ע"כ דמשמע להו להתוס' דמתני' דקתני להגעיל יגעיל, אקרא קאי דכל דבר אשר יבא באש שכל שתשמישו בחמין על האש מגעילו בחמין על האש, ודין זה מתורת הגעלה ולא משום דבר הפוגמו ... גם מ"ש הש"ך דין זה לא נמצא בשום פוסק אינו כלום, ומה צורך לכותבו וכבר מבואר בגמ' ובכל הפוסקים שכל נוטלפ"ג מותר ואפילו אינו פגם גדול, דומיא דקדרה שאינה בת יומא שאינה פגומה אלא מעט יותר מבת יומא כ"ש אפר במים שהוא פגם גדול ונרגש לכל, אטו כי

רוכלא לחשוב כל הדברים הפוגמים, הלא אוזן מלין תבחן וחיך אוכל יטעם. והלכה למעשה יש לפסוק כדברי הש"ע דהכלים שהודחו באפר ומים מותרין מכח טעם לפגם, וגם בורית הנקרא לשון ספרד שאבו"ן אינו אוסר כלל, וכדברי הצ"צ. ואף שנמצא במהרי"ל בחילוף, אין שומעין לו כי האמת מכחישו, ומי יודע אם היו שם דברים בגו. וכן דעת הפר"ח שהדבר לכתחילה לעשות להכניס אפר כדי להדיח כלים בשריים וחלביים כאחד.

השאלות על השו"ע:

א. כיצד יש להתיר נטלי"פ לכתחילה?

ב. איך ניתן להתיר ביטול איסור לכתחילה?

מה שהפריע לש"ך שלוקחים איסור ופוגמים אותו לכתחילה. והרי אין יוצרים נטלי"פ לכתחילה. האחרונים טוענים שאין כאן בעיה כיון שאיפה מצאנו שלא סומכים על נטל"פ לכתחילה זה בכלים, דהיינו שאסור לבשל לכתחילה בכלי אסור שאינו בן יומו אטו שמא יבשל בו כשהוא בן יומו. משיבים האחרונים כאן כיון שהכלים בולעים לכתחילה טעם פגום אין חשש שיגיע לבשל בכלי טעם לשבח. כ"כ בשו"ת קול אליהו¹ ח"א (חיו"ד סי' יא) להסביר דעת מרן בהיתר האפר. דמשמע שמותר לבשל בכלים אלו לכתחילה, אף על פי שאסור לבשל לכתחילה בקדרה שבלעה איסור, אפילו אינה בת יומה, דשאני הכא דמעיקרא לא בלעו אלא מן הפגום. ע"ש.

וכ"כ הגאון מהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"א (בחידושי הרא"ם דף קסז ע"א), שכל שבלע דבר הפגום מעיקרו, לכתחילה נמי שרי. ע"ש. ותנאי דמסייעי להו, הראשון הוא הרשב"א בתשובה (סי' רסב), ובחידושי (חולין קח ב), ובתורת הבית (בית ד' ריש שער ד), דה"ט דמהני הגעלה לכלי שאינו בן יומו, אפילו אין במים ששים כנגד הכלי, והרי הוא חוזר ובולע מן הטעם האסור שנפלט במי ההגעלה, משום שהוא כבר נטלי"פ, ואם תאמר א"כ מה הועלנו, והלא אף קודם ההגעלה, מה שבלוע בכלי פגום הוא, לא היא, דהתם תחלת בליעתו מן הטעם של האיסור המשובח, ורואים אותו כאילו הוא עומד בשבחו עד שיפלוט, וחששו חכמים שאם אתה מתיר לו להשתמש בו לאחר יומו, שמא יבא להשתמש בו אפילו ביומו, אבל כל מה שבלוע מן הפגום מותר. וכן כתב הר"ן בפרק כל שעה (ל ב) ובסוגיא דטפת חלב (חולין קח ב). וכן כתב המאירי בע"ז (עו א). וכיו"ב כתב מרן הבית יוסף (סי' צד), שהטעם שהתוחב כף חולבת שאינה בת יומה לתוך הקדרה של בשר, הקדרה והתבשיל מותרים והכף אסורה, משום דשאני הכף שבלעה החלב בשעה שהיה משובח, ולכן אף אחר שנפגם אסור כדין כלי אסור שאינו בן יומו, שאסור לבשל בו לכתחילה, משא"כ הקדרה שלא בלעה טעם החלב אלא לאחר שנפגם, כיון שהכף לא היה בן יומו, הילכך שרי.

א. אין כאן מבטל איסור לכתחילה, שזה נאמר דווקא כשאתה מכניס איסור לתוך היתר

משום שהאיסור קיים רק שהתבטל אבל באיסור פגום אין כאן איסור

¹ ספר פסקים ותשובות מאת ר' אליהו ב"ר משה למשפחת ישראל. נולד כנראה באלכסנדריה שבמצרים בערך בשנת ת"ע (1710) לאביו שהיה רבה של רודוס (מחבר שו"ת 'משאת משה'). עלה לירושלים בשנת תקי"ד (1744), והרביץ בה תורה שנים רבות. היה חברו של החיד"א, וכמוהו נדד שנים רבות בארצות העולם כשדי"ר אי"י. בסוף ימיו שימש ברבנות ברודוס ואח"כ באלכסנדריה, שם נפטר בשנת תקמ"ד (1784). כתב ספרים רבים, מהם אבדו, מהם נדפסו ע"י בניו. בנו ר' ידידיה שלמה ישראל הדפיס את ספרו של אביו מחנה ישראל עם ח"ב של השו"ת קול אליהו בשנת תקס"ז (1807) בליוורנו, ואת שו"ת עוגת אליהו בליוורנו תקי"ץ (1830). ספרים אלו, עם ספרים אחרים של הרבנים ממשפחת ישראל, נדפסו מחדש בשנת תשנ"ו (1996). בינתיים נכנסו למאגר הפרוייקט הספרים מחנה ישראל ועוגת אליהו.

החידושים על הרמב"ם הוכנסו ממהדורת פרידברג ירושלים תשס"ו.

פרי חדש יט : יראה לי כו'. כתב בש"ך (כא) דין זה לא נמצא בשום פוסק, ואדרבה משמע מדברי הפוסקים דאין שום תקנה להגעיל כלי בן יומו אם לא שיש במים ששים נגד הכלי, והכי מוכח נמי ממה שכתבו התוספות ... וצריך עיון ע"כ. ואין זו קושיא ... ומיהו בספר ט"ז (טו) הביא שמהרי"ל חולק דמשמע מדבריו שאינו פוגם, וסיים וצ"ע למעשה. ואני באמת בדין זה אין בידי להכריע, ויש להחמיר זולתי בהפסד מרובה כדאי המחבר לסמוך עליו. ואחר כך מצאתי לספר **צמח צדק** בסימן צ"א שהאריך בזה ונדחק ליישב הוראת מהרי"ל כי היכי דלא ליפלוג אדין המחבר, ומתיר בפשיטות באפר זהוי פוגם כפסק המחבר ז"ל.

2. **צמח צדק הקדמון², מזרח שמש**: היתר של מרן הוא רק בדיעבד אבל לעשות לכתחילה כי לא עושים נטלי"פ לכתחילה. וכן משמע מלשון מרן. ולכן אין קושיה על מרן שהרי אסור לכתחילה לבטל איסור ונטלפ אסור לכתחילה אבל בדיעבד שניהם מותרים. וכן בצפון אפריקה וגם הבן איש חי בישול ביצים יחד היו שמים אפר שאם אחד הביצים אסורה מצד אפרוח היא לא תאסור שאר הביצים. אמנם אין מכאן אין ראיה שאף לכתחילה מותר כי שם מדובר בספק שמא אין שם דם בביצים.

לפי זה הם לומדים שכל ההיתר של מרן הוא בדיעבד ולא לכתחילה משא"כ לפי הפר"ח והחכם צבי שסוברים שגם לכתחילה מרן מתיר. ולשונו הוא המשך לשונו שכתב בסעיף א'.

3. **פתחי תשובה וחתם סופר (או"ח סימן קכ):** דווקא בב"ח התיר מרן שאם אתה פוגם קודם בשר ואח"כ החלב שהרי לפני שנפגשים הבשר וחלב הם נפגמים. אבל בשאר איסורים אסור ולכן אין קושיה מכלי מדין. ולדעת מרן מותר אף לכתחילה.

² ביוגרפיה - צמח צדק (הקדמון): ר' מנחם מנדל ב"ר אברהם קרוכמל נולד בקרקא בשנת ש"ס (1600). הוא למד בישיבתו של ר' יואל סירקיס בעל הבי"ח, וחברו ללימודים היה ר' דוד הלוי בעל הטי"ז. בצעירותו נתמנה לאחד מדייני העיר, וברשות רבו הבי"ח גם הקים בה ישיבה. מבין תלמידיו ידועים חתנו ר' גרשון אוליף אשכנזי בעל 'עבודת הגרשוני', ר' מנחם מנדל אויערבך בעל 'עטרת זקנים' ועוד. רמ"מ נחשב אחד מגדולי הפוסקים בימיו, ופנו אליו בשאלות גם ר' יוסף טוב ליפמן הלר בעל 'תוספת יום טוב' ועוד ת"ח חשובים אחרים. רמ"מ היה מקורב לרבי ר' השיל מקרקא. לאחר פרעות ת"ח - ת"ט (1648 - 1649) עזב את קרקא ועבר למורביה שבצ'כיה שם כיהן ברבנות בכמה מקומות, עד שנקרא לכהן כרבה של ניקשבורג. רמ"מ פעל הרבה למען עגונות ת"ח - ת"ט ועסק בצורכי ציבור, וכן תיקן תקנות רבות לטובת העניים. הוא נפטר בשנת תכ"א (1661) בניקשבורג. שו"ת 'צמח צדק' (כדי להבדילו משו"ת 'צמח צדק' שכתב אחריו האדמו"ר ר' מנחם מנדל שניאורסון - נוהגים לכנות את ספרו של רמ"מ קרוכמל 'צמח צדק הקדמון') נדפס לראשונה באמסטרדם בשנת תל"ה (1665), ומהדורה חדשה ומתוקנת נדפסה בירושלים תשמ"ב (1982), והיא הוכנסה למאגר פרויקט השו"ת. כתבים רבים אחרים שהותיר אבדו במשך השנים.

חוות דעת חידושים כא : ולפי זה אם נפל בורית העשוי מאפר וחלב גם כן מותר, דנותן טעם לפגם הוי. והש"ך הניח בצריך עיון למעשה גם דין המחבר, ולכן אין להתיר דינים הנ"ל רק בהפסד מרובה.

שיורי ברכה ד : ... ולענין הלכה אנן אתכא דריש גלותא מרן סמכינן, דשלמים וכן רבים סברי כדעתו. ומה גם דפשט המנהג כדעתו ז"ל.

ז"צ לז : הנה לענין דינא רוב האחרונים פסקו כס' מרן ז"ל ... וכן נהגו במדינתנו ואין פוצה פה ומצפצף. וכל פעם ששולקים הרבה ביצים ביחד, נוהגים כל הנשים שמניחים בתוך המים אפר, והיינו משום דחוששים שמא ימצא בהם ביצה א' שיש בה דם או אפרוח, וכשמניחין אפר אפי' אם נמצא בהם כך, שאר הביצים מותרים משום דטעם היוצא מן הביצה האסורה נפגמה על ידי האפר, וכן מורים ובאים בכל יום.

וכך פסק בהליכות עולם ח"ו עמ' רנה : מותר לכתחלה להניח אפר בקדרה ששולקים בה ביצים, שאם נמצא באחת מהן אפרוח, כל השאר מותרות. ואע"פ שנותן טעם לפגם בקדרה שאינה בת יומא אסור לכתחלה, זהו מפני שהקדרה מתחלה בלעה טעם לשבת, אבל כאן שהביצים בלעו מעיקרה טעם פגום, מותר אף לכתחלה.

וכ"פ ביביע אומר (ח"י סי' ד) : ... וכבר כתב הגאון יד אפרים (סי' צה) שאף מהרי"ל והט"ז שהחמירו בבורית שנפל לתבשיל, מודים הם בבורית שלנו שיש להתיר, מפני שהיא פגומה מאד עד שנפסלה מאכילת הכלב. ע"ש. ומעתה נראה שמותר להדיח כלי בשר וכלי חלב במדיח כלים אפילו ביחד, מפני שהמים פגומים מאד מחומרי הנקיון והסבון שבהם, והכלים בולעים טעם פגום מעיקרן ... מסקנא דדינא שיש להורות היתר במדיח כלים, לכלי בשר וכלי חלב אפילו ביחד, ורק מהיות טוב היכא דאפשר יש להדיח כלי בשר לחוד וכלי חלב לחוד בזה אחר זה.

✓ **אם האפר פוגם גם הטעם הבלוע בקדרה**

כה"ח נט : ואם בלע הכלי ב"י דבר פגום, אף הטעם שהוא בלוע בתוך הכלי ג"כ נפגם, ולפי"ז ביורה זו שהיא חולבת ב"י שהדיח בה קדרות של בשר שיש בהן שומן והניח בה אפר, גם היורה שהיא חולבת נפגמה, ואם בישל בה.

אח"כ בשר מותר התבשיל. **בית דוד** ח"י"ד סי' מ"א בשם מהריק"ו. אבל בשם מהרש"י כתב ב"ד

שם דהא דפוגם האפר הי"ד לשומן שבעין שהיה בקדרה שהוא בחוץ נפגם באפר, אבל טעם הבלוע בתוך דופני הקדרה לא נפגם, ונותן טעם ואוסר. ולפי"ז ביורה זו שהיא חולבת וב"י והדיחו בה כלים של בשר שיש בהם שומן בעין אסור לבשל בה בשר, ואם בשלו בה, התבשיל אסור אבל יכול לבשל בה תבשיל של חלב, משום דלא בלעה מן השומן של בשר שהוא בעין אלא טעם פגום שנפגם באפר, וכן כלי איסור שבשלו בו דבר פגום והוא ב"י, אם בשלו בו אח"כ דבר היתר אסור. קול אליהו ח"א חי"ד סי' י"א, ער"ה או' טו"ב.

שו"ת יביע אומר חלק י - יורה דעה סימן ד

נשאלתי אם מותר להשתמש ב"מדיח כלים" חשמלי, בייתי, לכלי בשר ולכלי חלב בבת אחת או בזה אחר זה ?

בטרם נדון בדבר מבחינת ההלכה, נבאר את דרך פעולת מדיח הכלים. לאחר ניקוי הכלים מכל לכלוך גס, ומכל שאריות המאכלים, שיכולים לגרום לסתימה במדיח, מניחים את הכלים בתוך המדיח במגש העשוי מרשת, לאפשר ריח בין כלי לכלי, וכן שהמים יוכלו להגיע לכל מקום בתוך המדיח, כדי שפעולת הניקוי תתבצע בשלמות. בדלת המדיח יש תא שבתוכו מניחים את חומר הניקוי, וכן תא שמניחים בתוכו חומר ההברקה, וסוגרים את דלת המדיח. פעולת המדיח מתבצעת בכמה שלבים, בשלב הראשון נכנסים מים קרים לתוך המדיח לאגן שבחלקו התחתון של המדיח, ובאמצעות משאבה מוזרמים המים בלחץ דרך ממטרות, שנמצאות אחת בחלק העליון והשני בחלק התחתון של המדיח, והמים מותזים בלחץ בכל חלל המדיח, פעולה זו שנמשכת מספר דקות גורמת לשטיפת הכלים מכל הלכלוך בעין שנמצא עליהם, ואח"כ יוצאים המים החוצה עם שאריות הלכלוך שיצאו מהכלים. בשלב הבא נכנסים שוב מים קרים לתוך המדיח, ואז גם נפתח התא שבו נמצא חומר הניקוי, ומתערבב עם המים, בשלב זה מופעל גם גוף חימום שנמצא בתחתית המדיח והוא מחמם את המים, המים אמורים להתחמם עד טמפרטורה של חמשים וחמש מעלות בתכנית הדחה קלה, המיועדת לצלחות וסכו"ם, או עד שבעים מעלות בתכנית הדחה יותר חזקה, המיועדת לסירים וקדרות. במשך כל פעולת החימום מבוצעת התזת המים עם חומר הניקוי דרך הממטרות על הכלים שנמצאים בתוך המדיח, פעולה זו נמשכת כעשרים דקות. בסיום השלב הזה מתרוקן המדיח מהמים המלוכלכים, וכל השומן והלכלוך נשטף החוצה, **אם הצטבר לכלוך גס יותר הוא נעצר על גבי מסננת הנמצאת בתחתית המדיח, ונותר שם מבלי יכולת לעלות חזרה לחלל המדיח.** לאחר מכן נכנסים שוב מים לתוך המדיח ומתבצעת שטיפה של הכלים במים נקיים. בתכניות מסוימות השטיפה מתבצעת במים חמים.

לקראת סיום השטיפות נפתח תא עם נוזל ההברקה שהוא מתערבב עם המים ומותז על הכלים, ובשלב האחרון מתבצע ייבוש הכלים.

הנה **מרון הש"ע (ביו"ד סי' צה ס"ד)** כתב, "יראה לי שאם נתנו אפר במים החמים שביורה חולבת קודם שהניחו קדרות הבשר בתוכה להדיחן, אף על פי שהיה שומן דבוק בהן מותר, מפני שעל ידי האפר נעשה נותן טעם לפגם". ואף כאן שהמים שמדיחים בהם את הכלים, מעורב בהם אבקת סבון ושאר חומרי ניקוי חריפים, ונותנים טעם לפגם במים ובכלים, מותר להדיח כלי בשר וכלי חלב אפילו בבת אחת ב"מדיח כלים", כי הלכה רווחת היא שנותן טעם לפגם מותר.

והן אמת **שהט"ז (שם ס"ק טו)** הקשה מדברי מהרי"ל (שהביאו מהרש"ל בים של שלמה פרק כל הבשר סי' צד), דמוכח שאם נפל בורית העשוי מחלב (בצירי) לתוך הקדרה, אוסר בנותן טעם. והרי הבורית נעשית מאפר, אלמא דלא חשיב נותן טעם לפגם. וצ"ע. ע"כ.

גם **הש"ך (שם ס"ק כא)** הקשה מדברי התוס' והרא"ש (חולין ק ב) שהקשו, איך צייתה תורה להגעיל כלי מדין בני יומן, והרי המים שבלעו מהכלים נעשו נבלה, וחוזרים ואוסרים את הכלים. ואם איתא לדברי הש"ע הא איכא תקנתא לתת אפר במים כדי שיהיו נותנים טעם לפגם. ע"ש.

אולם **בשו"ת צמח צדק (סי' צא)** כתב לדחות קושית הט"ז מד' מהרי"ל, וסיים, הילכך אין לזוז מפסק השלחן ערוך שהאיר עינינו בפסקיו אשר נתפשטו בכל תפוצות ישראל, ויש להורות להתיר כדבריו משום נטלי"פ. ע"ש.

גם **בשו"ת החכם צבי (סי' קא)** דחה קושית הש"ך מד' התוס' והרא"ש, וכתב, ולטעמיך הא איכא לענה וראש וכיו"ב שהם פוגמים בודאי, וא"כ מה הקשו התוס' והרא"ש, אלא ודאי שהתורה התירה כלי מדין מדין הגעלה ולא מדין נטלי"פ וכו'. ולכן אף על פי שלא נמצא מקור דין זה של האפר בשום פוסק, אטו כי רוכלא לחשוב וליזיל, הלא חיך יטעם אוכל, ולכן יש לפסוק הלכה למעשה כדברי השלחן ערוך שהאפר והבורית פוגמים, ואף על פי שנמצא להיפך בדברי מהרי"ל, אין שומעים לו, כי האמת מכחישתו. עכת"ד.

וכן פסק בשו"ת כנסת יחזקאל (סי' כח), שאין לזוז מדברי השלחן ערוך. **ושכן הסכימו כל בעלי הוראה.** ע"ש.

וכן פסק הגאון בעל **שאגת אריה בפסקיו** שהובאו בספר מדי חודש בחדשו ח"ב (עמוד צג). וכן נדפסו בסוף שו"ת שאגת אריה הנדפס מחדש.

והסביר הפרי תאר (סק"ו), דמה שנראה מדברי מרן שמותר לבשל באותם כלים לכתחלה, אף על פי שכלים הבלועים מאיסור אסרו לבשל בהם לכתחלה אפילו כשאינם בני יומן, אף שנותנים טעם לפגם, התם ה"ט משום שבלעו טעם האיסור לשבת, **משא"כ בנידון זה שבלעו הכלים מעיקרא טעם פגום. לכן מותר לכתחלה לבשל בכלים אלו.** ומה שתמה הש"ך על הש"ע בדין זה, כבר דחו האחרונים את תמיהתו. עכת"ד.

כ"כ בשו"ת קול אליהו ח"א (חיו"ד סי' יא) להסביר דעת מרן בהיתר האפר. דמשמע שמותר לבשל בכלים אלו לכתחלה, אף על פי שאסור לבשל לכתחלה בקדרה שבלעה איסור, אפילו אינה בת יומה, דשאני הכא דמעיקרא לא בלעו אלא מן הפגום. ע"ש.

וכ"כ הגאון מהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"א (בחידושי הרא"ם דף קסז ע"א), שכל שבלע דבר הפגום מעיקרו, לכתחלה נמי שרי. ע"ש. ותנאי דמסייעי להו, הראשון הוא הרשב"א בתשובה (סי' רסב), ובחידושו (חולין קח ב), ובתורת הבית (בית ד' ריש שער ד), דה"ט דמהני הגעלה לכלי שאינו בן יומו, אפילו אין במים ששים כנגד הכלי, והרי הוא חוזר ובולע מן הטעם האסור שנפלט במי ההגעלה, משום שהוא כבר נטל"פ, ואם תאמר א"כ מה הועלנו, והלא אף קודם ההגעלה, מה שבלוע בכלי פגום הוא, לא היא, דהתם תחלת בליעתו מן הטעם של האיסור המשובח, ורואים אותו כאילו הוא עומד בשבחו עד שיפלוט, וחששו חכמים שאם אתה מתיר לו להשתמש בו לאחר יומו, שמא יבא להשתמש בו אפילו ביומו, אבל כל מה שבולע מן הפגום מותר. וכן כתב הר"ן בפרק כל שעה (ל ב) ובסוגיא דטפת חלב (חולין קח ב). וכן כתב המאירי בע"ז (עו א). וכיו"ב כתב מרן הבית יוסף (סי' צד), שהטעם שהתוחב כף חולבת שאינה בת יומה לתוך הקדרה של בשר, הקדרה והתבשיל מותרים והכף אסורה, משום דשאני הכף שבלעה החלב בשעה שהיה משובח, ולכן אף אחר שנפגם אסור כדין כלי אסור שאינו בן יומו, שאסור לבשל בו לכתחלה, משא"כ הקדרה שלא בלעה טעם החלב אלא לאחר שנפגם, כיון שהכף לא היה בן יומו, הילכך שרי. ע"ש.

והגאון מהר"י טייב בערך השלחן (סי' צה ס"ק טו"ב) הביא מ"ש הצמח צדק (סי' צא), **שכל דבר שהוא פוגם אסור לכתחלה. וכתב עליו, וליתא, שדוקא כלי שבלע טעם משובח אסור להשתמש בו אחר שנפגם, גזרה שמא ישתמש בו בעודו משובח, אבל כאן שתחלת בליעת הכלים היתה בטעם פגום מותר אף לכתחלה, כיון שהאפר פוגם השומן, והטעם שנבלע בכלי הוא פגום מעיקרו, ולכן קי"ל (בסי' צד) בתוחב כף חלב שאינה בת יומה לקדרה של בשר, הכף אסורה והקדרה והתבשיל מותר.** עכת"ד. וכ"כ בספר **זבחי צדק ח"א בתשובה (עמוד תמח).** ע"ש. **וכן כתב הגאון מהר"י עייאש במטה יהודה** (סי' תנב ס"ה) כדברי מרן.

וע"ע בספרו **בית יהודה** (ח"א דף קיד ע"ד, אות סב) שכתב, אירע מעשה בכף של בשר שרחצו במים חמים שנתנו בהם אפר, כפי המנהג, ואח"כ תחבו הכף בקדרת חלב בתוך מעת לעת, ושאלתי את מורי ז"ל והתיר מטעם דקי"ל כמו שפסק מרן (סי' צה), שהאפר פוגם, ולפ"ז הכף הזה כשהדיחוהו במים חמים שעם האפר, בלע טעם פגום, וכשנתנוהו בקדרת חלב, נותן טעם לפגם הוא, והחלב מותר. ע"ש. ומבואר דנקטינן כדעת מרן שהאפר פוגם והכלים מותרים.

ואמנם הכנה"ג (יו"ד סי' צה בהגב"י אות מו) כתב, שהרבנים דמשק אליעזר והלחם חמודות קבלו דברי מרן השי"ע, בסבר פנים יפות, וע"פ דברי מרן סמכו פה איזמיר להקל בכלי בשר וכלי חלב שהודחו ביחד, כשנתנו אפר במים, ונהגו לבשל בהם לכתחלה, מפני שהאפר פגום. ושמעתי שנהגו כן ע"פ הוראת מהר"ר עזריה יהושע, וכן שמעתי מכמה תלמידי חכמים שכן נוהגים בגאליפול ובהרבה מקומות, וגם בתיריא ראיתי שכן המנהג, ותמיהני שאיך הותר לבשל לכתחלה בכלים אלו, והא אנו קי"ל דנטל"פ מותר רק בדיעבד. לכן לענין מעשה, איני סומך על הוראת מרן להתיר לכתחלה לבשל בכלים אלו, אלא אם כן כשהכלי האחד אינו בן יומו, וכל שכן שניהם אינו בני יומן, משא"כ כששני הכלים בני יומן. ע"ש.

והגאון החסיד מהר"י אלגאזי בתשובותיו (סי' ח) כתב שאירע מעשה בביתו שהדיחו בחמין כלי בשר עם כלי חלב בני יומן, לאחר שנתנו אפר במים החמים, והתרתי להם, ע"פ מה שפסק מרן שאם נתנו אפר במים החמים שהדיחו בהם כלי בשר וכלי חלב, מותר, שע"י האפר הוא נטל"פ. ושוב כשראיתי דברי הכנה"ג (הנ"ל), ראיתי כי שגיתי בהוראתי, ותהי זאת נחמתי כי פעה"ק ירושלים אתריה דמרן הוא, ונהגו ככל הוראותיו בין להקל בין להחמיר. עכת"ד. ובאמת שאין להשגיח בחומרת הכנה"ג נגד מרן, וכבר תמה השלחן גבוה (סי' צה) על הכנה"ג שהרעיש נגד פסק מרן, ולק"מ וכו'. וכתב, וכן המנהג פה סאלוניקי להתיר כהוראת מרן אפילו כששני הכלים בני יומן, ואפילו שומן דבוק בהן. וכ"כ בשו"ת בית דוד (סי' מא) בשם מהר"י קובנ, דה"ט משום שעל ידי האפר נפגם הבלוע בכלים וכו'. ע"ש. וכ"כ הגר"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב (חיו"ד סי' מג, דף סב ע"ג), שאף שהכנה"ג החמיר בכלי בני יומן, וכן החמיר בזה בספרו בעי חיי (סי' קלד). אולם המנהג של כל רבני מתא לקדושים אשר בארץ מימי עולם, לפסוק לכתחלה כמו שפסק מרן, ודלא כהכנה"ג. ע"ש. ובודאי דלדידן דאזלינן בתר מרן יש להקל בזה לכתחלה אפילו בכלים בני יומן. וכן פשט המנהג, וכמ"ש בשו"ת עדות ביהוסף בן סאמון ח"ב (סי' מב), שהמנהג פשוט בכל ערי המערב, שכאשר שולקים הרבה ביצים ביחד, ויראים פן ימצאו דם או אפרוח באחת מהן, שנותנים אפר במים, ואם ימצאו דם או אפרוח באחת מהן, כל השאר מותרים, משום דנותן טעם לפגם מותר. וכ"כ מרן החיד"א בספר ברכי יוסף (בשיורי ברכה סי' צה סק"ד), שאף שהכנה"ג החמיר בבני יומן, לענין הלכה אנו אתכא דריש גלותא מרן סמכינן, מאחר ששלמים

וכן רבים מהפוסקים ס"ל כדעתו ז"ל. ומה גם שכן פשט המנהג. עכת"ד. וכ"כ עוד בשו"ב (סי' קז סק"א), שהמבשל ביצים ונתן אפר במים אפילו נמצא באחת מהן אפרוח, מותרים אפילו לכתחלה. הגהה כתיבת יד מרבני המערב. ע"ש. וכ"כ הרב זבחי צדק (סי' צה ס"ק לז), שכן המנהג במדינתם, ואין פוצה פה ומצפץ. ע"ש. וכבר כתב הגאון יד אפרים (סי' צה) שאף מהרי"ל והט"ז שהחמירו בבורית שנפל לתבשיל, מודים הם בבורית שלנו שיש להתיר, מפני שהיא פגומה מאד עד שנפסלה מאכילת הכלב. ע"ש.

ומעתה נראה שמותר להדיח כלי בשר וכלי חלב במדיח כלים, אפילו ביחד, מפני שהמים פגומים מאד מחומרי הנקיון והסבון שבהם, והכלים בולעים טעם פגום מעיקרן .

ואם לחשך אדם לומר, שאיך אפשר להתיר לכתחלה הדחת הכלים של בשר וחלב יחדיו, ע"י פגימת המים, והרי אין מבטלים איסור לכתחלה. אף אתה אמור לו, שכבר הסביר לנו הר"ן (ע"ז לג ב), שלא אמרו אין מבטלין איסור לכתחלה, אלא במתכוין לערב את האיסור בהיתר כדי ליהנות ממנו, אבל המכוין להכשיר את הכלי, ואינו נהנה מן האיסור, מותר. ולכן התירה התורה להכשיר כלי מדין בהגעלה, אפילו הם בני יומן. וכיו"ב כתב מרן הבית יוסף ביו"ד (סי' פד) בשם הארחות חיים, מעשה שנפלו נמלים בתוך כלי הדבש, והורו שיש לחמם הדבש עד שיהא ניתך, ויסנן הדבש, וישארו הנמלים למעלה, ואין לאסור משום מבטל איסור לכתחלה, שאין כוונתו אלא לתקן הדבש. ע"כ. וכן פסק מרן בש"ע (סי' פד סעיף יג), והסבירו האחרונים הטעם כמ"ש הא"ח. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' שמט בדין חביות עץ שנותנים חלב (בצירי) בין נסר לנסר כדי לחברם ולדבקם היטב, ולא ינטף מהם היין, וכתב שמכיון שאין כוונתו לבטל טעם החלב ביין וליהנות מן האיסור אלא כדי לתקן הכלי ולהדביק סדקיו מותר. וראיה לכך מדין כלי מדין שאמרה תורה להגעילם, ואפילו הם בני יומן, וא"כ למ"ד אין מבטלין איסור לכתחלה, מן התורה, מה הועילה ההגעלה, והלא המים שפלטו בליעת האיסור שבכלים נאסרו וחוזרים ואוסרים הכלים שנגעלו, ואין כאן הכשר לכלים, אלא ודאי שכיון שאין כוונתו ליהנות מן האיסור ולבטלו, אלא כדי להכשיר הכלי מותר. וכיו"ב כתב הר"ן. ע"כ. וגם הפרי חדש (סי' סד ס"ק כו) שכתב לפלפל בראיית הריב"ש, [ועי' מ"ש עליו הרב שער יהודה דף מג ע"ג], סיים, שבעיקר הדין יפה כיון, שכל שאין כוונתו לבטל האיסור וליהנות ממנו, אין בזה משום מבטל איסור לכתחלה. וכמ"ש הבי"י (סי' פד) בשם הארחות חיים, בדין הדבש שנפלו בו נמלים (הני"ל). ושכן מוכח בירושלמי תרומות וכו'. ע"ש. וע"ע בשער המלך (פרק טו מהל' מאכלות אסורות), ובשו"ת גנת ורדים (חיו"ד כלל א סי' יח), ובשו"ת חקרי לב (ח"א מיו"ד סי' נג, וסי' נד). וע"ע במחזיק ברכה יו"ד (סי' פד סק"ח), בדין חומץ שיש בו תולעים, שנהגו לסננו ולהרתיחו ולסננו

שנית, שאין בזה משום מבטל איסור לכתחלה. ושכן הורו גדולי הדור. וע"ע בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (חיו"ד סי' ו). ובזבחי צדק (סי' פד אות כ). ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

אמנם ראיתי הלום בשו"ת בית אבי ח"ב (סי' צג) שנשאל בני"ד, והעלה לאסור. ולא ירד לכל מה שכתבנו, שיש מקום להתיר משום דהוי נטל"פ. ולעומתו מצאתי בשו"ת מגן בעדי (סי' יט) שדרך בדרך הנכונה להתיר משום נטל"פ, וכמו שכתבנו. ע"ש. וגם הלום ראיתי בשו"ת אגרות משה פיינשטיין (חיו"ד ח"ב סי' כח), שכתב, דמה שמדיחים הכלים, במדיח כלים, ע"י בורית, טעם נכון הוא להקל בשעת הדחק, שבלי שעת הדחק גדול אפשר שלפי ריבוי המים אין שם כדי שיעור לפגם וכו'. ובסוף הסימן כתב שי"ל שביחד יש לאסור אטו שידיחו הכלים בכלי אחר בלא דבר הפוגם, אלא שמכיון שבמדיח כלים אין הדרך להדיח בלא בורית, שייך להתיר אף לכתחלה. ע"ש. ותמיהני, ודקארי לה מאי קארי לה, וכי אנו יכולים לגזור גזרות אחר חתימת התלמוד, והחששא שלו דשמא לפי ריבוי המים אין שם כדי שיעור לפגם, חששת שוא היא, שהרי נתינת הבורית היא כדי לנקות הכלים היטב, ובודאי שהבורית נרגשת היא במים של ההדחה, והוא טעם לפגם.

וגם ראיתי מ"ש בספר "כשרות ושבת במטבח המודרני" להרה"ג ר' לוי יצחק הלפרין, שאחר שהאריך בני"ד, כתב (בעמוד קיד), שלענין פגימת המים, הנה מ"ש המחבר ביו"ד (סי' צה ס"ד) שהאפר פוגם, דעה יחידאה היא, כי דעת הט"ז והש"ך שם לאסור, ורק במקום הפסד מרובה כתב הדרכי תשובה שם, שיש לסמוך ע"ד המחבר. ועוד שאין הפגימה קיימת אלא בשטיפות הראשונות, ואח"כ גם הפגימה נשטפת עמהן, והטעם חוזר ונשבת בשטיפות האחרונות. ע"כ. ותמיהני עליו שנעלם ממנו כל מה שהבאנו בשם גאוני רבים מהאחרונים חבל נביאים דס"ל כמרן המחבר, ושהגאון כנסת יחזקאל (סי' כח) כתב, שאין לזוז מדברי מרן הש"ע, ושכן הסכימו כל בעלי הוראה. וכ"כ הגאון הצמח צדק, ושכן המנהג לכתחלה במקומות רבים. ועוד שאפילו הש"ך והט"ז יודו בבורית שהיא פגומה מאד, וכמו שכתב להדיא הגאון יד אפרים. ולפי זה גם הפר"ח והפמ"ג שכתבו להקל רק במקום הפסד מרובה, מפני שחששו לדי מהרי"ל, אף הם יודו בבורית שלנו שהיא פגומה מאד, והוא נותן טעם לפגם. גם מה שסיים לגבי השטיפות האחרונות, אינו כלום, שכבר הכלים נקיים מאד, ואין בהם שום חשש איסור, וע"י המים הוי נ"ט בר נ"ט. וכ"ש אם נעשית השטיפה האחרונה ע"י מים צוננים, שאז אין לחוש כלל. וכן העלה להקל בני הרה"ג רבי יצחק יוסף בספרו ילקוט יוסף חלק עשירי (איסור והיתר ח"ג ה' בשר בחלב, עמוד תפה).

מסקנא דדינא שיש להורות היתר במדיח כלים, לכלי בשר וכלי חלב אפילו ביחד, ורק מהיות טוב היכא דאפשר יש להדיח כלי בשר לחוד וכלי חלב לחוד בזה אחר זה. והנלע"ד כתבתי.

תגובה: היום נראה שיש מדיחי כלים שהמים החמים ניתזים בלי שהסבון יוצא וכיון שיש ממשות בשר וחלב יש כאן עירווי מכ"ר של מים על ממשות בשר וחלב שזה אוסר את הכלים כ"ק. כך שאין להתיר במדיחי כלים אלה להדיח יחד כלי בשר וחלב שיש בהם ממשות. ואף שלדעת הרמ"א צה, ג אינו אוסר את הכלים שניתז עליהם מים חמים מכ"ר אבל לכתחילה גם לדעתו אסור. ובפרט שרבו האחרונים שחלקו על ההיתר של הרמ"א אפילו בדיעבד ואסרו את הכלים.

אבל אם מדיח אותם בזא"ז יש להתיר בתנאי שינקה את המסננת מהשאריות בין הדחה כלי הבשר לכלי החלב. אמנם מסתבר שהם אינם ראויים לאכילה ולא יאסרו את הלכים מהמין השני אבל כיון שמדובר בממשות ואין וודאות שנפגמו בפרט לאחר עדותו של הרב רוזן שהשאריות ראויות עדיין לאכילה, מן הראוי להסירם.

לגבי העגלות והדפנות (אין לחשוש לדפנות כי אין מגע בינם לבין לכלים) גם אם הם בלעו בשטיפה הראשונה טעם בשר מהממש בחום מעירווי כ"ר הרי זו בליעה כ"ק של טעם בשר אבל בשטיפה השנייה עם מים חמים פגומים מהסבון הם בולעים טעם פגום שפוגם את טעם הבשר הבלוע בכלי וזה עוד לפני שבאו במגע עם הממשות חלב של הכלים שידיו בהמשך. וצ"ע אם מועיל להגעיל כלי ע"י שיבלע טעם פגום. ועיין בסי' ויזרע יצחק עמ' שכה שדן בזה וכתב בשם אחרונים שאין לסמוך על כך. ויש לחלק בין מה שהביא בשם האחרונים שמדובר שם בבליעת איסור בכלי ראשון משאין כאן שמדובר בבליעת היתר (בשר או חלב) ובבליעת כ"ק ע"י עירווי בלבד.

השאלה אם יש לחשוש שמא ישאר ממשות בשר דבוק על העגלות? ונראה שאין לחשוש לכך שהרי כל תפקידו של המדיח הוא להוציא ממשות מהכלים, ואם כן מסתבר שכש"כ שיסירו הממשות שנדבקה לעגלות כי הממשות שבכלים דבוקה הרבה יותר מבעגלות.

וכשמכניס הכלים החלביים העגלות בולעות

כדי להתיר הדחה בשרי וחלבי יחד בתנאי שיתקיימו התנאים הבאים בוודאות:

1. שהסבון יוצא מיד בהפעלת מים החמים

2. שהסבון פוגם הממשות

אם אין וודאות:

אין להפעיל בשרי וחלבי יחד

בזה אחר זה מותר בתנאי שינקה את השאריות שבמסננת לאחר כל הדחה.

בזה אחר זה מרויחים את שיטת החוות דעת שהעגלות בולעות קודם טעם חלב ואח"כ בשר וכשיכניס כלים להדחה שלישית צריך שהעירו יפליט מהעגלה ויבלי בכלים ועירו הנזחל לא מפליט ומבליע כאחד. וגם אין כאן מבטל איסור לכתחילה כי אין כאן איסור רק היתר בשני ההדחות הראשונות.

ויש מחמירים גם בזה אחר זה שעדיף ליחד לסוג אחד. כך אצלי בבית. **במוסדות שיש צורך רב שהמדיח יהיה לחלב ולבשר** אולי ניתן להקל יותר ולהתיר בזה אחר זה. יש שם גם אפשרות להכניס הסבון במים החמים עוד לפני שמגיעים למדיח. וגם הסבון מאוד חריף שגם שורף העור של הידיים. כך העיד לנו שמואל רבנשטיין נ"י שעסק בזה בישיבת מרכז הרב.